

УДК 738 6

Задорожна Катерина Костянтинівна
молодший науковий співробітник
відділу науково-методичної роботи,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
ekkon17@gmail.com

Kateryna K. Zadorozhna
Research Associate,
Scientific Methodical Department,
The National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

АВТОРСЬКІ ПОРЦЕЛЯНОВІ ТАРІЛКИ ГАЛИНИ МАКОВСЬКОЇ У КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

AUTHOR'S PORCELAIN PLATES OF HALYNA MAKOVSKA IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація

Повідомлення присвячено творчому шляху Маковської Галини Миколаївни та серії з 10-ти керамічних декоративних тарілок, створених художницею на початку 1940-х рр. на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі. Ці експонати належать до фондової групи “Кераміка” Національного музею історії України та ілюструють сторінки повісті М. Гоголя “Тарас Бульба”.

Ключові слова: Галина Маковська, тарілки, Київський експериментальний кераміко-художній завод, “Тарас Бульба”.

Abstract

The post is devoted to the creative way of Makovska Halina Nikolaevna and the series of decorative plates made at Kiev experimental ceramic and art factory in the early 1940s, whose decorative design belongs to its authorship. These plates are part of the Collection of the Ceramic Collection Group collection of the National Museum of Ukrainian History. There are ten such plates and they contain scenes from the story “Taras Bulba”, written by Nikolai Vasilyevich Gogol.

Key words: Galyna Makovska, dishes, Kyiv Experimental Art Ceramics Factory, “Taras Bulba”.

Це дослідження присвячене серії з 10-ти керамічних тарілок з розписами на українську тематику, виготовлених на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі на початку 1940-х рр. Нині ці експонати зберігаються у Національному музеї історії України (далі – НМІУ). Цю серію тарілокраніше не досліджували, як і біографію та творчий шлях їхньої авторки – художниці Галини Маковської.

Завданням цього дослідження був пошук матеріалів для вивчення творчої біографії Г. Маковської, а також атрибуція її творів та виявлення особливостей авторського стилю розпису.

18 липня 1977 р. до директора Державного історичного музею Української РСР (нині – НМІУ) Івана Омеляновича Дудника із заявою звернулася Галина Миколаївна Маковська, яка просила прийняти на закупівельну комісію 10 керамічних тарілок з розписами на тему повісті Миколи Гоголя “Тарас Бульба”, у 1941 р. створених нею на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі. Кожну з тарілок художниця оцінила у 200 руб. (тогочасна середня заробітна місячна плата становила 159 руб.)¹.

У відповідь дирекція музею надіслала Г. Маковській листа, яким гарантувала оплату Міністерством культури вартості означених предметів – 2000 рублів. Так ці тарілки стали частиною музейного зібрання².

Маковська Галина Миколаївна (21.02(06.03).1915, Київ – 02.09.1992, Київ) – театральна художниця та графік, у 1930 р. закінчила Київську художньо-індустріальну професійну школу, де викладали відомі українські майстри: Костянтин Миколайович Слева, Василь Григорович Кричевський, Гаврило Михайлович Пустовійт, Карп Дем’янович Трохименко. Свою освіту Галина Миколаївна у 1934 р. продовжила на факультеті кераміки Московського інституту силікатів та будівельних матеріалів.

Основним видом діяльності Г. Маковської була книжкова та станкова графіка (ілюстрації, плакати, афіші). Вона співпрацювала з видавництвами, з 1934 р. брала участь у всеукраїнських, всесоюзних та республіканських мистецьких виставках, була автором сценографічних робіт у різних театрах країни.

У 1934–1935 рр. та 1959–1960 рр. Г. Маковська працювала художником-постановником Ташкентського театру ім. Максима Горького; у 1935–1936 рр. – театру опери та балету, одночасно викладаючи у художньому технікумі. У 1936–

1 Середня заробітна плата в СРСР. Що на неї можна було придбати? // [Politforums.net](http://politforums.net) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.politforums.net> (дата звернення: 05.07.2019). – Назва з екрана.

2 Матеріали фондово-облікової документації НМІУ.

1937 рр. працювала художником-постановником та оформлювачем вистав Київського театру опери та балету, у 1937–1938 рр. – у Тираспольському театрі молдавської драми³.

Наприкінці 1930 – на початку 1940 рр. Г. Маковська була режисером у театрі С. Радлова у м. Ленінграді. Можливо, це їй було цікаво та близько, бо її чоловіком був відомий режисер Володимир Йогельсен⁴.

На початку 1940-х рр. Г. Маковська працювала художником та керамістом на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі.

Під час Другої світової війни у 1942–1945 рр. перебувала на примусових роботах у Німеччині.

У 1946–1947 рр. у м. Молотовськ Архангельської обл. (нині – Северодвінськ) художниця працювала у Театрі драми. 26 липня 1947 р. вона була заарештована та 9 вересня 1947 р. засуджена Архангельським обласним судом за ст. 58 КК РСФСР: пропаганда або агітація, що містять заклик до повалення, підризу або ослаблення Радянської влади або до вчинення окремих контрреволюційних злочинів; поширення, виготовлення або зберігання антирадянської літератури. Засуджена до 10 років ув'язнення Г. Маковська була звільнена у 1955 р.

У 1955–1956 рр. вона працювала в Архангельському великому драматичному театрі, у 1956–1958 рр. – в Омському театрі музичної комедії, у 1958–1959 у ТЮГу в Алма-Аті (Казахстан).

У 1962 р. стала членом Спілки художників СРСР. У 1965 р. відкрила персональну виставку у м. Ташкенті. У 1976 та 1985 рр. відбулися виставки Г. Маковської у Києві, до яких були видані каталоги.

У березні 1992 р. Галину Миколаївну Маковську було реабілітовано, а у вересні того ж року вона померла.

Свого часу Г. Маковська оформила вистави “Лебедине озеро” (1930-ті), “Івасик-Телесик” (1937, Київський ТЮГ), “Снігова королева” (1957, Омський ТЮГ, РФ), “Дон Кіхот” та “Золотий ключик” (1961, Державний узбецький театр опери і балету ім. Алішера Навої, Ташкент), “Жовтнева легенда” П. Вірського (1967, Державний ансамбль танцю УРСР). Деякі її твори зберігаються у Ташкенті.

На її творчому рахунку – згадана серія декоративних керамічних тарілок “Тарас Бульба” (1939–1941), твори станкової графіки – цикли “Російські казки” (1943–1945), “Тисяча і одна ніч” (1947–1960), “Узбецький епос. Алпаміш” (1966), “За мотивами творів Ф. Достоєвського” (1970–1975), “Пори року” (1971), “Сказання про Київ” (1976, видано 1982 у Києві як комплект листівок), “Слово о полку Ігоревім” (1986, видано 1986 і 1988 у Києві як комплекти листівок), “Дівчина” (1947), “Снігуронька” (1950), “Весна” (1961), “Весна. Гурзуф” (1963), “Похмурий день” (1963), “Стара Рига. Вулиця” (1969), “Вітер” (1969); ілюстрації до книг – “Байки минулих часів” (1961, Ташкент), збірник “Білоруські казки” (1963, Ташкент), “Казка про Правдосвіта” Л. Бердник (1967, Київ), “Блакитні вівці” С. Гуцала (1973, Москва)⁵.

Розглянуті у цьому повідомленні декоративні тарілки – круглі, майже пласкі, на низькому кільцевому піддоні. Край їх борту оздоблено тонкою чорною смужкою і зигзагоподібним червоно-білим орнаментом. Зображення на дзеркалі обведене тонкою золотою смужкою та більш широкою бежевою – біля борту.

Зі зворотного боку кожної тарілки розміщено цитату з повісті “Тарас Бульба”, що відповідає зображеній сцені, ім’я та прізвище авторки та назва заводу.

Барви та колорит розпису тарілок вирізняються яскравістю, приваблюють погляд. Авторка приділила увагу дрібним деталям, щоб реалістично й достовірно зобразити героїв та сцени повісті.

Велику увагу Г. Маковська приділила психологічній характеристиці зображених персонажів, кожен з яких має індивідуальні риси, одяг та статуру. Майстерно зображено батальні сцени за участі кількох персонажів, зокрема козаків, які борються за незалежність України.

На тарілці К–1821/1 розміщено сцену із зображенням Тараса Бульби з синами. Бульба, з сивими вусами та оселедцем, одягнений у білу сорочку, червоні шаровари та чорні чоботи, з флягою та коротким ножом на поясі. Лівою рукою він підвертає правий рукав. Праворуч Бульби, у кунтуші та чорних чоботах, стоїть його син Андрій, з руками, складеними в кулаки. За спиною Бульби, з похиленою головою, стоїть його син Остап, тримаючи у руках шапку. На другому плані зображено тин та велике дерево. Напис на звороті: “Ну, давай на кулаки!”, говорить Бульба, засучив рукав, “посмотрю я, что за человеткы в кулаке!” И отец с сыном, вместо приветствия после давней отлучки, начали насаживать друг другу тумачи и в бока, и в поясницу, и в грудь, то отступая и оглядываясь, то вновь наступаая” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/2 показано сцену страти Тараса Бульби, у якій він, у розірваній білій сорочці та чорних шароварах, прив’язаний ланцюгом до стовбура дуба на схилі ріки, по якій пливе козацький човен. Напис на звороті тарілки: “Прощайте, товарищи! Вспоминайте меня и будущей же весной прибывайте сюда вновь, да хорошенько погуляйте! Что, взяли, чортовы ляхи? Думаете, есть что-нибудь на свете, чего бы побоялся козак!.. Да разве найдутся на свете такие огни, муки и такая сила, которая бы пересилила русскую силу” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/3 зображено сцену вбивства Тарасом Бульбою свого сина Андрія. Бульба стоїть, вбраний у шапку, білий кунтуш, червоний плащ, жовті шаровари та чорні чоботи, з пістолем та ятаганом за поясом. До поясу підвішена фляга, порохівниця та шабля. Правою рукою він тримає поставлену на землю рушницю. Ліворуч нього лежить вбитий Андрій в польських обладунках: шоломі з крилами, кірасі, наплічниках, з панцерним захистом рук. На задньому плані зображено стовбур дерева з дуплом та надломленою гілкою. Напис на звороті тарілки: “Так продать? Продать веру? Продать своих? Стой же, слезай с коня!.. Стой и не шевелись! Я тебя породил, я тебя и убью!” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/4⁶ – сцена прощання матері з синами Андрієм та Остапом, що сплять. Голова жінки покрита наміткою, вона вбранау сорочку та керсетку, з намистом на грудях. Юнаки з мішками під головами, сплять на смугастому (у білі, червоні та рожеві смуги) рядні. Андрій, що лежить праворуч, вбраний у білу сорочку, білі шаровари та чорні чоботи. Накритий білим кожухом Остап, що спить ліворуч, одягнений у білу сорочку та чорні чоботи. На другому плані зображено дві верби, тин, зелені пагорби, на небі – місяць. Напис на звороті тарілки: “Одна бедная мать не спала. Она приникла к изголовью дорогих сыновей своих, лежавших рядом; [расчесывала] она гребнем их молодые, небрежно всклокоченные кудри и смачивала их слезами. Она глядела на них вся, глядела всеми чувствами, вся превратилась в одно зрение и не могла наглядеться.... “Сыны мои, сыны мои милые! Что будет с вами? Что ждет вас?” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/5 зображено двох козаків. Один із них сидить на землі “по-турецькому”. На голові у нього – червона шапка з білим краєм, у лівому вусі – сережка у вигляді півмісяця, у роті – люлька, на шії – блакитний амулет на нитці. Козак вбраний у білу сорочку, червоні шаровари та світлі чоботи. Він тримає шаблю, поклавши її на коліна. Навпроти нього сидить оголений по пояс козак у чорних шароварах, який латає білу сорочку. Біля них стоїть казанок та лежить молоток. На другому плані зображено пагорби, гармату (ліворуч) та колесо від возу (праворуч). На небі – перламутрові хмари. Напис на звороті тарілки: “Везде, по всему полю, живописными кучами пестрел народ. По смуглым лицам видно было, что все они были закалены в битвах, испробовали всяких невзгод” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/6 – сцена із зображенням шести козаків у колі. На першому плані на дерев’яній діжці, спиною до глядача, сидить оголений по пояс козак з оселедцем, в бордових шароварах та у чорних чоботях. Через плече у нього на перев’язі та на поясі на ланцюжках висять ятаган, фляга, пістоль та кинджал. У правій руці він тримає люльку, поклавши її на плече козака, що стоїть поряд. Ліворуч від козака грає на литаврах довбиш, вбраний у шапку з оксамитовим верхом, білу сорочку, бордові шаровари та чорні чоботи. На поясі у нього висять китиця, торбина та кобур (шкіряний чохол). На другому плані стоять два козаки у шапках, білих сорочках та червоних кунтушах, з порохівницями та пістолями на поясах. Із-за плеча одного з них виглядає козак в блакитній шапці та білій сорочці. Завершує коло козак, що схилився до першого козака, ніби промовляючи до нього. Він вбраний у жовту сорочку, білу безрукавку, пурпурові шаровари, чорні чоботи. На чорному поясі у нього висять ріжок, домра та порохівниця. Напис на звороті тарілки: “Литавры грянули – и скоро на площадь, как шмели, стали собираться черные кучи запорожцев” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/7 показано сцену із зображенням танцюючих козаків. У центрі – козак, що танцює навприсядки. Він одягнений у білу сорочку, жовті шаровари, світлі чоботи та помаранчевий кожух; на поясі висять фляга, ложка та маленька торбинка. Перед ним на землі лежить шапка. Позаду першого козака зображені три козаки, які танцюють, обійнявшись. Вони одягнені у білі сорочки, білі шаровари та світлі чоботи. Напис на звороті тарілки: “... к танцующим приставали другие, и нельзя было видеть, без внутреннего движения, как все отдирало танец самый вольный, самый бешенный, какой только видел когда-либо свет, и который, по своим мощным изобретателям, назван козачком” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/8 – сцена поединку Остапа та хорунжого. Обидва зображені верхом на конях. Остап – ліворуч, у шапці, червоному кунтуші, білих шароварах та чоботах. На його червоному поясі висять шабля, фляга та порохівниця, за поясом – пістоль. Лівою рукою Остап тримає повід коня, правою – шнур, яким душить хорунжого. Його кінь червоного кольору; під конем лежить щит, на якому зображено схрещені бойову сокиру та шаблю. Поряд на землі лежить кинджал. Обличчя хорунжого, розташованого ліворуч, почервоніло, на його шию накинута мотузьяна петля. Він – у шапці з оксамитовим верхом, аграфом та плюмажем з пір’я, жовтому каптані, світлій безрукавці та жовтому плащі. На поясі у нього – піхви від шаблі, яку він тримає у правій руці, лівою тримаючи повід білого коня. Напис на звороті тарілки: “Как плавающий в небе ястреб, давши много кругов сильными крылами, вдруг останавливается распластанный на одном месте, и влет оттуда стрелой на раскричавшегося у самой дороги самца-перепела, так Тарасов сын Остап налетел вдруг на хорунжего и сразу накинул ему на шею веревку” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

На тарілці К–1821/9 зображено Андрія верхи на вороному коні. Правою рукою він тримає повід, у лівій – шаблю. На голові в нього – шолом з крилами. Він – в обладунках з наплічниками, кірасі, з панцерним захистом рук та ніг, з порохівницею на поясі. На грудях у нього – амулет на ланцюжку. На коні – червона попона з китицями, блакитне сідло з чотирма китицями по кутах. На другому плані зображено фортецю з баштою. Напис на звороті тарілки: “... впереди других понесся витязь всех бойчее, всех красивее; Так и летели черные волосы из-под медной его шапки: вился завязанный на руке дорогой шарф, шитый руками первой красавицы. Так и оторопел Тарас, когда увидел, что это был Андрій” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

Тарілка К–1821/10 демонструє сцену освідчення Андрія у коханні панні Ельжбеті: він, ставши на одне коліно, тримає її за руки, а вона схиляється до нього. Андрій одягнений в червону шапку, червоний каптан, чорні шаровари, коричневий плащ та червоні чоботи. На поясі у нього висять шабля у піхвах та порохівниця. Панночку зображено з довгою чорною косою, хрестиком на шії, у жовтій сукні і білому кунтуші. На другому плані зображено вікно з кольоровими готичними вітражами. Напис на звороті тарілки: “И погиб козак! Пропал для всего козацкого рыцарства! Не видать ему больше ни Запорожья, ни отцовских хуторов своих, ни церкви божьей. Украине не видать тоже хоробрейшого из своих детей, взявшихся защищать ее. Вырвет старый Тарас седой клоч волос из своей чупрыны и проклянет и день, и час, в который породил на позор себе такого сына” (Гоголь, “Тарас Бульба”).

Отже, попри брак необхідної інформації, нам вдалося дізнатися деталі творчої біографії Галини Миколаївни Маковської та атрибутувати серію декоративних тарілок, присвячених повісті Миколи Гоголя “Тарас Бульба”. У майбутньому була б доцільна творча співпраця з мистецтвознавцями та художниками для більш фахового та точного визначення стилю малювання та художніх рис і засобів, притаманних саме Галині Миколаївні Маковській.

6 Ця тарілка потребує реставрації. Відсутня частина розміром 9×3,5 см, внизу відбито борт. Має подряпини, потертості.

3 Маковська Галина Миколаївна // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=60796 (дата звернення: 10.04.2019). – Назва з екрана.

4 Маковская Галина Николаевна // Андреевская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rozamira.nl/lib/ae/aa/makovskaja.htm>(дата обращения: 10.04.2019). – Название с экрана.

5 Маковська Галина Миколаївна // Енциклопедія сучасної України...

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Маковська Галина Миколаївна //Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=60796 (дата звернення: 10.04.2019). – Назва з екрана.
2. Маковская Галина Николаевна // Андреевская энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://rozamira.nl/lib/ae/aa/makovskaja.htm>(дата обращения: 10.04.2019). – Название с экрана.
3. Матеріали фондово-облікової документації НМІУ.
4. Середня заробітна плата в СРСР. Що на неї можна було придбати? // Политforums.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.politforums.net> (дата звернення: 05.07.2019). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Makovska Halyna Mykolaivna // Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=60796 (data zvernennia 10.04.2019). – Nazva z ekrana.
2. Makovskaia Galina Nikolaevna // Andreevskaiia entsyklopediia / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://rozamira.nl/lib/ae/aa/makovskaja.htm> (data zvernennia 10.04.2019). – Nazva z ekrana
3. Materialy fondovo-oblikovoi dokumentatsii NMIU.
4. Serednia zarobitna plata v SRSR. Shcho na nei mozha bulo prydbaty? / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.politforums.net> (data zvernennia 05.07.2019). – Nazva z ekrana.

Перелік ілюстрацій:

1. Заява Галини Маковської директору Державного історичного музею.
2. Гарантійний лист.
3. Протокол засідання колегії Міністерства культури УРСР м. Київ.
4. Акт прийому.
5. Художниця Галина Маковська.
6. К-1821/1. Тарілка порцелянова “Ну, давай на кулаки!”. Чільний бік.
7. К-1821/1. Тарілка порцелянова “Ну, давай на кулаки!”. Зворот.
8. К-1821/2. Тарілка порцелянова “Прощайте, товарищі!”.
9. К-1821/3. Тарілка порцелянова “Так продати, продати віру”.
10. К-1821/4. Тарілка порцелянова “Одна бідна мати не спала...”.
11. К-1821/5. Тарілка порцелянова “Скрізь, по всьому полю, мальовничими купами майорів народ”.
12. К-1821/6. Тарілка порцелянова “Литаври гримнули і скоро на площу!”.
13. К-1821/7. Тарілка порцелянова “До танцюючих приставали інші”.
14. К-1821/8. Тарілка порцелянова “Як плаваючий в небі яструб”.
15. К-1821/9. Тарілка порцелянова “...попереду інших понісся витязь...”.
16. К-1821/10. Тарілка порцелянова “І загинув козак”.

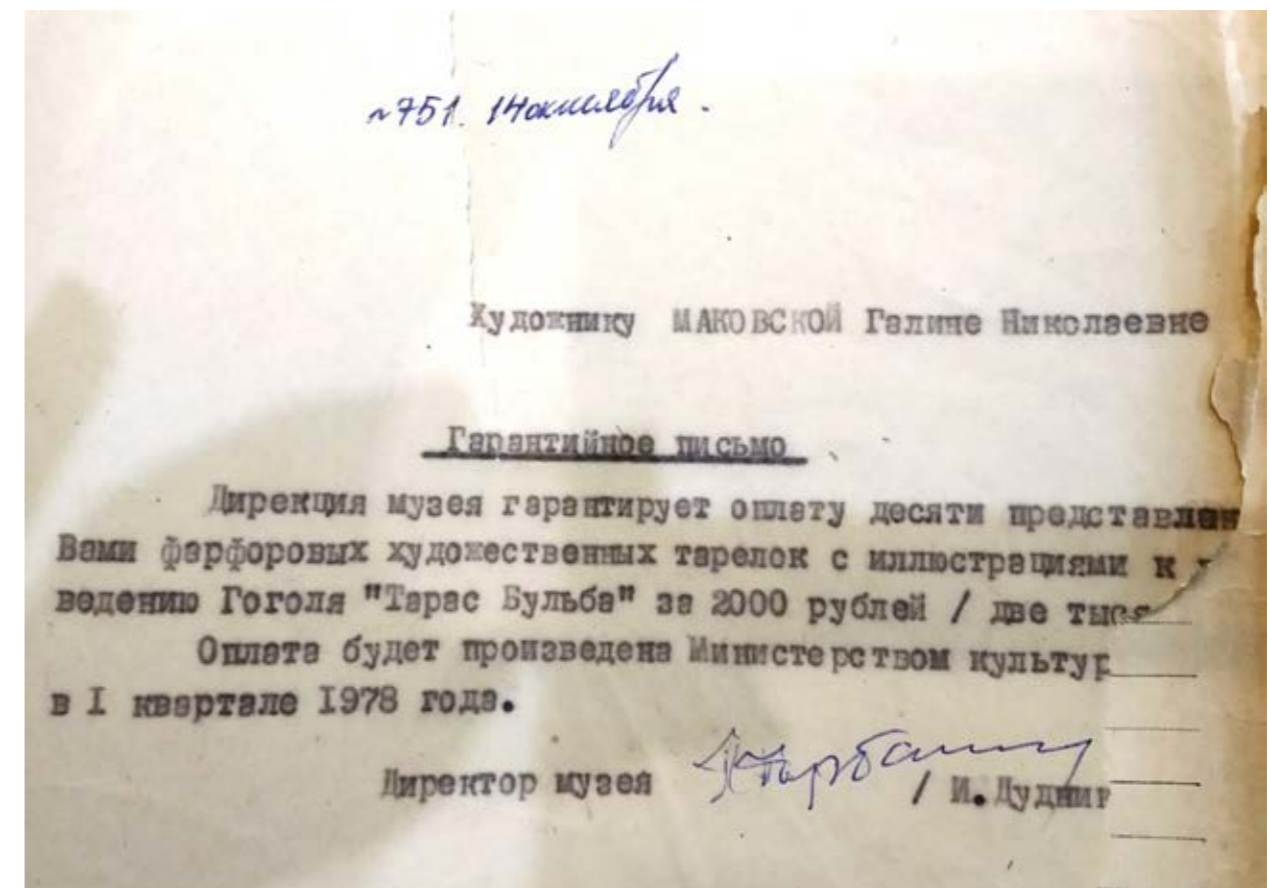
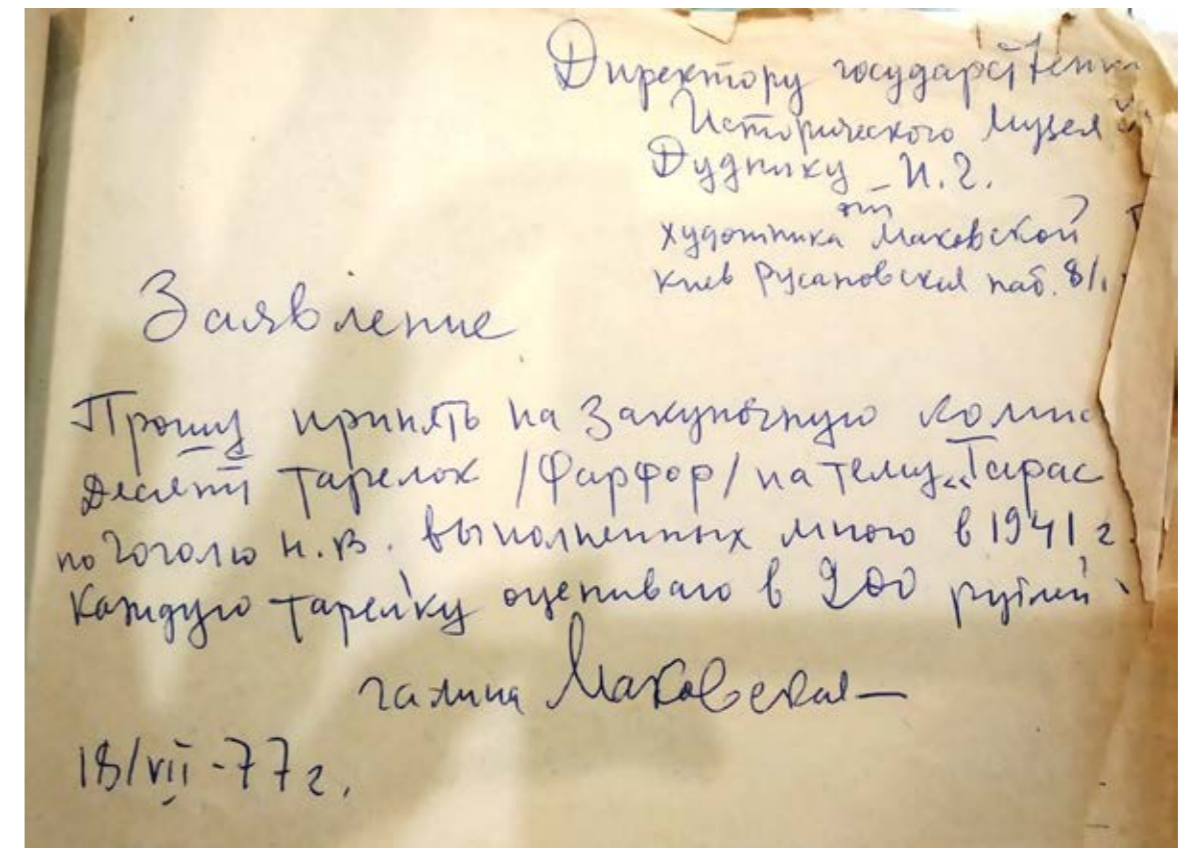

Рис. 1, 2

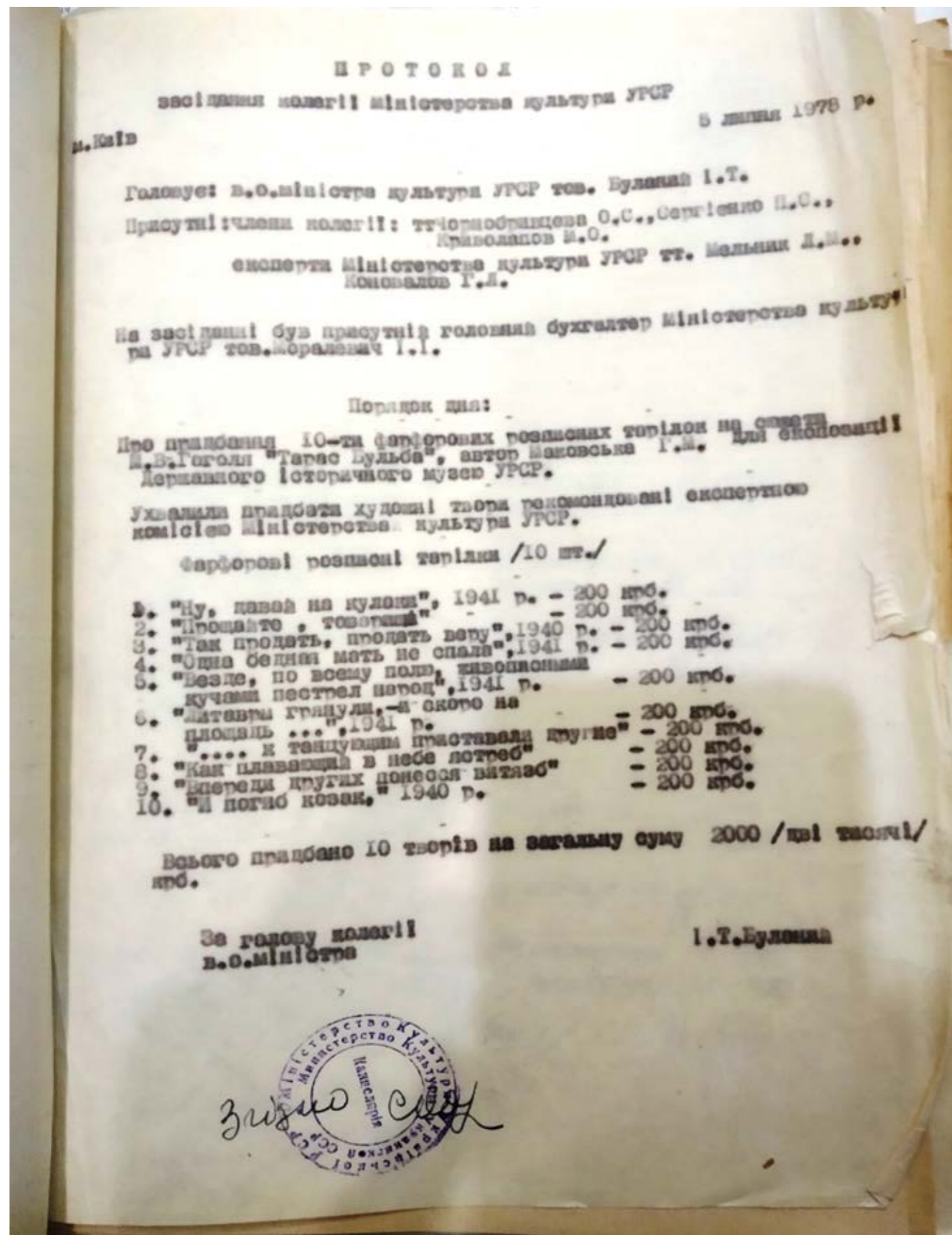

Рис. 3

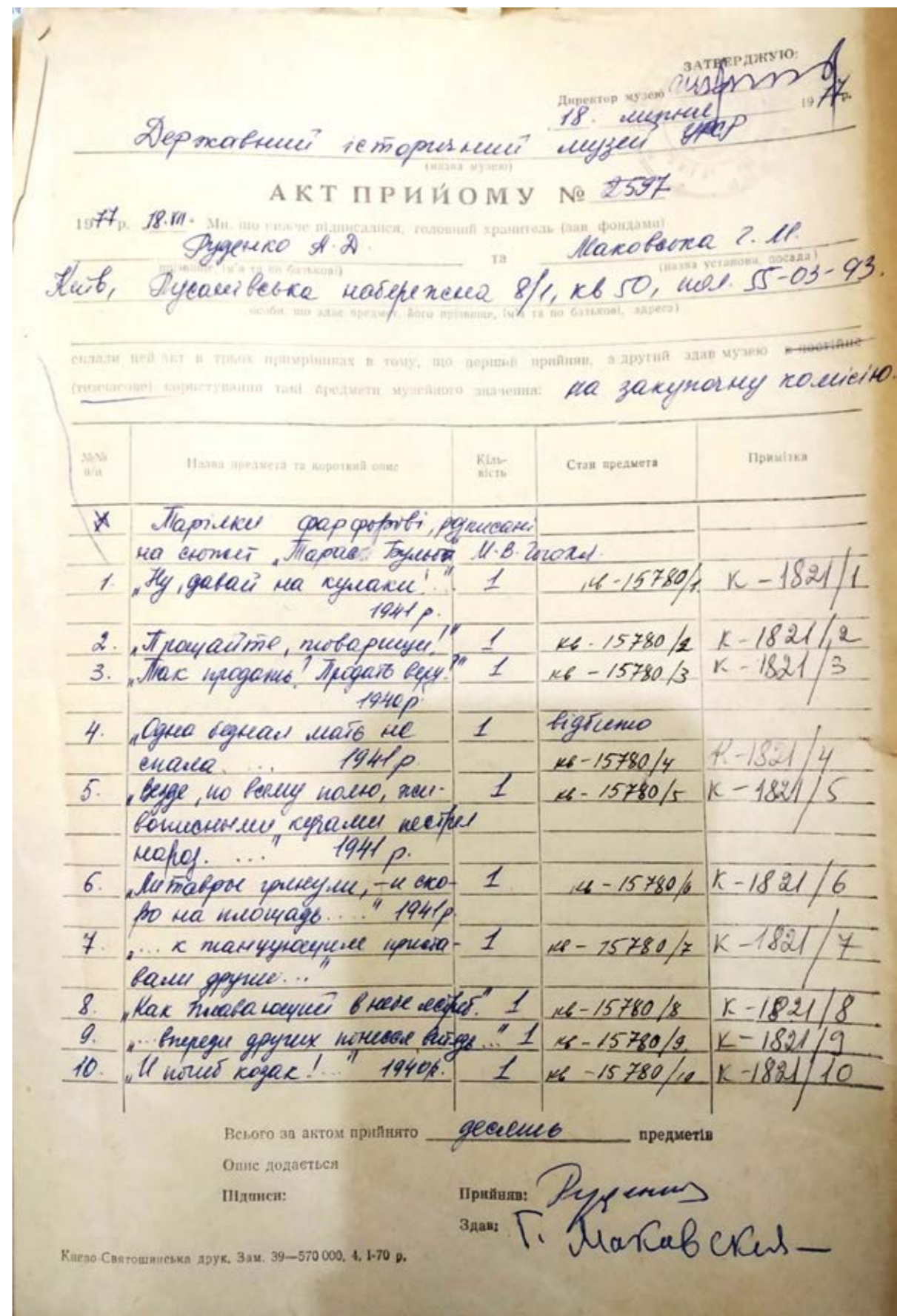

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13

Рис. 14

Рис. 15

Рис. 16